2.1. Teklifî Hükümler: Ef'âl-i Mükellefin

Hüküm vad'i ve teklifî olmak üzere iki kısma ayrılır.

Vad'i hüküm, iki hükmün arasındaki bağa denir. Rükün, sebep, şart, illet ve mâni bu vad'i hükmün çeşitleridir. Örneğin kıraat namazın rüknüdür. Kıraat olmadan namaz geçerli olmaz. Abdestin bozulması, namazın sıhhatine mânidir.

Teklifî hüküm, kanun koyucunun mükelleften bir fiili yapmasını veya yapmamasını istemesi ya da onu yapıp yapmama arasında serbest bırakmasıdır. Bunun için insanların davranışları ile ilgili hükümlere **mükellefin fiilleri** (ef'âl-i mükellefin) veya **fıkhi hükümler** adı verilir.

Şâri, bazen yapılmasını istediği bir şeyi "yap" şeklinde *olumlu* ve *emir kipi* ile ifade eder. **"Namazı kılınız, zekâtı veriniz..."**[4] ayeti buna örnektir.

Bazen de terk edilmesini istediği bir şeyi "yapma" tarzında *olumsuz* ve *yasaklama* yoluyla ortaya koyar. **"Zinaya yaklaşmayınız..."**[5] ayeti olumsuz talebin örneğidir.

Şâri, bazen herhangi bir olumlu ya da olumsuz talepte bulunmadan *serbest* bırakarak hüküm koyar. **"...De ki, helal ve temiz olan bütün şeyler size helal kılındı..."**[6] ayeti, şârinin serbest bırakma yoluyla ortaya koyduğu hükme bir örnektir. **"...Allah alışverişi helal, faizi haram kıldı..."**[7] ayetinde ise serbest bırakma ve yasaklama hükmü beraber ifade edilmiştir.

ÖRNEKLER BULALIM

Eda ehliyetini kısıtlayan durumlara örnekler bularak aşağıya not ediniz.

- ....
- ....
- ....
- ....

Yüce Allah hükümlerini Kur'an-ı Kerim'de insanlara bildirmiştir.

3 bk. Nisâ suresi, 58. ayet.
4 Bakara suresi, 43. ayet.
5 İsra suresi, 32. ayet.
6 Mâide suresi, 4. ayet.
7 Bakara suresi, 275. ayet.

BİLGİ KUTUSU

﴿أَلَا لِلّٰهِ الدِّينُ الْخَالِصُ...﴾

"İyi bilin ki, halis din yalnız Allah'ındır..."

(Zümer suresi, 3. ayet)

YAZALIM

Aşağıdaki başlıklara uygun örnekler yazınız:

- **Vakti belli olan farz:**

Beş vakit namaz

- **Vakti belli olmayan farz:**

Ana babaya hürmet

Mükellefin fiilleri olarak bilinen **fıkhi hükümler** şunlardır:

Farz: Şâri tarafından bağlayıcı ve kesin delil ile emredilen ve anlamında tereddüt bulunmayan hükümlerdir. Farzlar, başka anlama gelme ihtimali bulunmayan ayet ve sahih sünnet gibi kesin delillere dayanır.

Farzın yapılması kesin olarak gereklidir. Farzı terkeden cezayı haketmiş olur. Farz olduğunu inkâr eden kimse dinden çıkar. Yapılması ibadet, terk edilmesi büyük günahtır. Cuma namazı, Ramazan orucu, namaz, hac ve zekât gibi ibadetler Kur'an-ı Kerim'de yer alan farz hükümlerdir. Beş vakit namazın farz olduğu, hangi namazların farz olarak kılınacağı ve rekât sayıları, Cuma namazının şartları ile zekâta, oruca, hacca ve kurbana ait detaylı hükümler ise sünnet tarafından belirlenmiştir.

Vacip: Allah (c.c.) veya Resulü (s.a.v.) tarafından yapılması kesin olarak istenilen ancak dayanağı farz kadar kesin olmayan (zanni) hükümlerdir.

Fiilin dayanağının farz kadar kesin olmaması, dayandığı delilin bize gelişi kesin olsa da yoruma müsait olmasından kaynaklanır. Bazen de delilin kesin olmayışının sebebi, bize gelişinin kesin yolla olmayışındandır. Fıtır sadakası vermek, Kurban Bayramı'nda kurban kesmek vacibin bazı örnekleridir.

BİLGİ KUTUSU

Farz hükmü, farz-ı ayn ve farz-ı kifâye olmak üzere ikiye ayrılır:

FARZ-I AYN	FARZ-I KİFÂYE
Mükellef olan her Müslümanın bizzat kendisinin yerine getirmesi gerekli olan farzlardır.	Mükelleflere ayrı ayrı değil, topluca emredilen fiillerdir. Müslümanların bir kısmı bunları yerine getirince diğerlerinden sorumluluk kalkar. Farz-ı kifâyenin sevabı yalnız onu işleyenlere aittir. Bir toplumda bu farzı kimse yerine getirmezse bütün toplum günahkâr olur.
Beş vakit namazın farzlarını kılmak ve Ramazan orucunu tutmak farz-ı ayndır.	Cenaze namazı kılmak, şahitlik yapmak, insanların ihtiyacı olan sanatları ve ilimleri öğrenmek, hafızlık farz-ı kifâyedir.

Kur'an okunmadan kılınan namaz geçersiz olur. Çünkü;

﴿...فَاقْرَؤُا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِ...﴾

"...O hâlde Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyunuz..."[8] ayeti, namazda Kur'an'dan bir miktar ayetin okunmasının (kıraat) farz olduğuna işaret etmektedir. *"Fâtiha suresini okumayanın namazı olmaz."*[9] hadisi ise emir ifade etmektedir ancak yoruma açıktır. Nitekim bu hadis, "Fâtiha suresi okunmadan kılınan namaz geçerli değildir" şeklinde yorumlanabildiği gibi, "Fâtihasız namaz tam ve mükemmel olmaz." diye de anlaşılmıştır. Bu sebeple söz konusu delilin bize gelişi kesin olsa da yoruma açık olması onun delaletinin kesinliğini engellemektedir.

Hanefi mezhebi, farz kavramını vacip kavramının üzerinde kesin emir anlamında kullanır. Diğer mezhepler, farz ve vacibi aynı anlamda kullanmaktadır. Hanefi mezhebinin vacip olarak kabul ettiği hükümleri ise diğer mezhepler, farz veya müekked sünnet olarak değerlendirmektedirler.

Vacip hükmün mükellef tarafından yerine getirilmesi gerekir. Ancak vacibin inkârı, kişiyi dinden çıkarmaz.

Sünnet: Peygamberimizin farz ve vacip kapsamı dışında kalan, tavsiye ve örnek olma niteliği taşıyan söz, fiil ve takrirlerinin genel adıdır.

Müekked Sünnet: Farz ve vacip dışında Resulullah'ın (s.a.v.) devamlı olarak yaptığı ve zorunlu olmadığını göstermek için ara sıra terk ettiği fiillerdir. Müekked sünnet, dinî vecibeler için koruyucu ve tamamlayıcı niteliktedir. Önem bakımından farz ve vacipten sonra üçüncü sırada yer alır. Sabah, öğle ve akşam namazlarının sünnetleri, ezan, kâmet ve cemaatle namaz kılmak müekked sünnetlerdendir. Bu çeşit sünneti yerine getiren sevap kazanır. Terk eden ise ceza almaz ancak kınanır. Hz. Peygamber'in şefaatinden mahrum kalır. Bu sünneti terketmek mekruhtur.

BİLGİ KUTUSU

Bir farzı belirlenen vakit içerisinde yerine getirmeye **eda** denir.

Vaktinde yerine getirilmeyen farz mümkün olan en kısa zamanda yerine getirilmelidir. Buna da **kaza** denir.

Vaktinde kılınamayan farz namaz ve Ramazan günlerinde tutulamayan oruç, sene içerisinde ve en kısa zamanda kaza edilmelidir.

Edası farz olan bir yükümlülüğün kazası da farzdır.

Hanefi mezhebine göre Kurban Bayramı'nda kurban kesmek vaciptir.

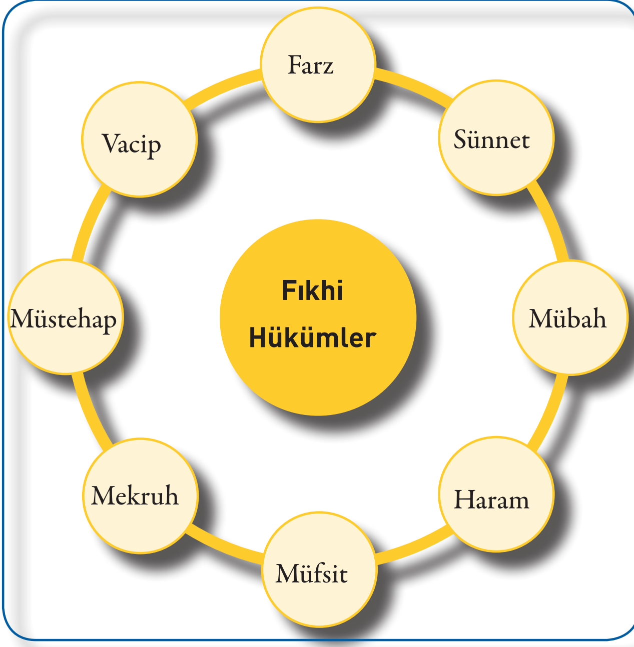

YAZALIM

Farz ile vacip arasındaki farkları aşağıda boş bırakılan yerlere yazınız.

1. Farzı inkâr eden dinden çıkar fakat vacibi inkar eden dinden çıkmaz.
2. ....
3. ....

8 Müzzemmil suresi, 20. ayet.
9 Ebû Davud, Salat, 136.

Gayrı müekked sünnet: Resulullah'ın bazen eda edip bazen terkettiği sünnetlerdir. İkindi ve yatsı namazının ilk sünneti bunun bir örneğidir. Gayrı müekked sünnete, **müstehab** veya **mendub** adı da verilir. Bu sünneti yapan kişi sevap kazanır, terk eden ise kınanmaz.

Müstehab: Sözlükte; güzel görülen, sevimli ve tercih edilen amel anlamına gelir. Peygamberimizin bazen işleyip bazen terk ettiği ve İslam âlimlerinin dinî bakımdan uygun ve güzel bulup yaptığı şeylere müstehab denir.

Nafile namaz ve nafile oruçların bir kısmı bu niteliktedir. İbadetlerin yapılışında farz, vacip ve sünnetlerin dışında kalan davranışlar müstehabtır. Sabah namazının, ortalık aydınlanıncaya kadar geciktirilmesi, sıcak mevsimde öğle namazının serin vakte kadar ertelenmesi, engelli bir kimseye yardımcı olmak müstehaba örnektir. Müstehabın yapılmasında sevap vardır. Terkinde ise kınama yoktur.

Mübah: Mükellefin yapıp yapmamakta serbest olduğu fiillere mübah denir. Örneğin yemek, içmek, uyumak, yürümek gibi davranışlar mübahtır. Helal ve câiz kelimeleri de mübah anlamında kullanılır.

Mübahlık; yapılan bütün iş, söz ve davranışların aslını oluşturur. Bu "eşyada aslolan mübahlıktır" prensibiyle ifade edilir. Örneğin temel prensip olarak yaratılan her şey helaldir. Ancak Allah (c.c.) domuz eti ve içki gibi bazı şeyleri yasaklayarak bunları istisna etmiştir.

Haram: Allah (c.c.) veya Resulü (s.a.v.) tarafından yapılması kesinlikle yasaklanan hükümlere haram denir. Bir fiilin haram niteliğinde olabilmesi için ayet ve sahih sünnet ile kesin ve bağlayıcı şekilde yasaklanması gerekir.

BİLGİ KUTUSU

Dinin alametleri (şiar) sayılan farz namazların cemaatle kılınması ve ezan okunması gibi sünnetleri toptan terk veya ihmal etmek dinin şiarlarına zarar vereceği için câiz görülmemiştir. Bu çeşit sünneti yerine getiren sevap kazanır. Terk eden ise kınanır. Bunların terki mekruhtur.

ÖRNEKLER BULALIM

Müekked ve gayrı müekked sünnetlere örnekler bularak tabloya not ediniz.

Müekked sünnet için örnek;	Gayrı müekked sünnet için örnek;
•	•
•	•
•	•

Başkasının malını gasbetmek, adam öldürmek, zina yapmak, alkollü içki içmek, yalan söylemek, kumar oynamak, faiz yemek gibi şeyler dinin kesin olarak haram kabul ettiği ve yasakladığı bazı fiillerdir.

Haramın terkedilmesi ibadet, işlenmesi ise büyük günahtır. Haramı inkâr eden kişi, dinden çıkar.

Haram çeşitleri:

Haram, **haram lizâtihi** (doğrudan haram olan) ve **haram ligayrihi** (dolaylı olarak haram olan) olmak üzere iki çeşittir.

Haram fiil, kötü olduğundan veya kötülüğü iyiliğinden daha fazla olduğu için yasaklanmıştır. Bu kötülük fiilin kendisinden veya fiilin beraberindeki diğer hususlardandır.

Mekruh: Allah (c.c.) ve Resulü'nün (s.a.v.) hoş görmediği, zararlı fillere mekruh adı verilir. Haram ve mekruh kavramları; yasaklanan, hoş karşılanmayan veya çirkin olan fiilleri ifade eder. Ancak haram kavramı, ayet veya sahih sünnet ile kesin ve bağlayıcı şekilde yapılmaması istenen fiili ifade eder. Mekruh ise yine bu delillerle yapılmaması istenen fiilleri ifade eder. Fakat mekruh kabul edilen fiilleri anlatan delillerin ifade ettiği bu yasak, kesin ve bağlayıcı değildir. Bunun sebebi, yasağı bildiren delilin yoruma açık olmasıdır yani kesinlik ifade etmemesidir. Mekruh ikiye ayrılır:

Tahrîmen mekruh: Harama yakın mekruh demektir. Allah (c.c.) ve Resulünün (s.a.v.), zanni bir delil ile kesin olarak yasakladığı fiillerdir. Örneğin vacip olan bir şeyi terk etmek, bir kişinin satın almak istediği bir mala aynı anda bir başkasının müşteri olması gibi. Tahrimen mekruhu işlemek cezayı gerektirir. Fakat inkâr eden dinden çıkmaz.

Tenzîhen mekruh: Helale yakın mekruh demektir. Allah (c.c.) ve Resulü'nün kesin ve bağlayıcı olmayan bir üslupla yasakladığı fiildir. Mecbur olmadıkça sol elle yemek ve içmek, yerlere çöp bırakmak, vakti boş işlerle geçirmek, gürültü yaparak çevreye rahatsızlık vermek gibi davranışlar bu çeşit mekruha örnek verilebilir. Bu yasağı bildiren deliller, ilgili fiillerin yapılmamasının yapılmasından daha iyi olacağını bildirdiği için bunlara helale yakın mekruh denilmiştir. Tenzîhen mekruhu işlemek, cezayı ve kınanmayı gerektirmez. Fakat bu kapsama giren bir şeyi yapan kişi, daha iyi ve faziletli olan şeye aykırı davranmış olur.

Mekruh, dinen hoş karşılanmayan davranışlar olduğundan her iki mekruhu terk eden kimse de övgüyü hak eder.

Müfsit: Bir ibadeti bozan veya kısmen geçersiz kılan fiillere denir. İlmihâl kitaplarında müfsit yerine 'bozan şeyler' ifadesi kullanılmaktadır. Namazın müfsitleri, namazı bozan şeyler; orucun müfsitleri, orucu bozan şeyler olarak yazılmaktadır.

NOT EDELİM

Resulullah'ın (s.a.v.) ibadet olarak değil âdet olarak yaptığı şeylere **zevâid sünnet** denir. Zevaid sünnetleri terk etmek mekruh değildir. Resûlullah'ın kılık kıyafeti, elbise giyiş şekli, yemek yiyiş tarzı, yürüyüşü, yatışı, saç şekli, sarık sarma tarzı gibi âdetler, zevâid sünnetlerdendir.

BİLGİ KUTUSU

Haram lizâtihi

(Doğrudan haram)

Allah (c.c.) ve Resulü'nün (s.a.v.) bir sebebe dayalı olmaksızın kendi yapılarındaki kötülük veya zarardan dolayı haram kıldığı fiildir. Buna *bizzat haram* olan yani *haram lizâtihî* denir. Zina yapmak, hırsızlık yapmak, ölü hayvan etini yemek ve satmak, içki içmek, kumar oynamak, haksız yere adam öldürmek doğrudan haramdır.

Haram ligayrihi

(Dolaylı haram)

Esasen helal olduğu hâlde, haram kılınmasını gerektiren bir durum sebebiyle haram kılınan fiildir. Buna *haram ligayrihî* denir. Başkasının malını gasbetmek, kendisine Cuma namazı farz olanlar için Cuma namazı vaktinde alışveriş yapmak haramdır.